

KRITERIJ POMOĆU KOJEG ODREĐUJEMO DA LI JE NEKO ?DJELO MORALNO ILI NE

<"xml encoding="UTF-8?>

KRITERIJ POMOĆU KOJEG ODREĐUJEMO DA LI JE NEKO DJELO MORALNO ILI NE?

Svaki pojam ima svoju manifestaciju u vanjskom svijetu. Kada govorimo o moralnim kategorijama poput pravde, milosrđa itd., postavlja se pitanje da li one zaista postoje u vanjskom svijetu, svijetu pojavnosti. O ovome postoje dva mišljenja:

1) Postoje samo u domenu misaonog i nemaju vanjsku manifestaciju (I teza);

2) One su realiteti u vanjskom svijetu i tamo imaju svoje izraze.

Zagovornicima drugog stava može se postaviti pitanje: "Ako moralne kategorije imaju izraze u vanjskom svijetu, gdje su, onda, ti izrazi? Gdje su, primjerice, izrazi pravde, poštenja itd?"

U odgovoru na ovo pitanje formirana su dva pravca:

1) Ti izrazi nalaze se u prirodi koja nas okružuje i utkani su u nju (II teza);

2) Moralne kategorije su iznad prirode, u metafizičkom, nematerijalnom svijetu (III teza).

Prva teza je učenje zapadnih etičara čiji je utemeljitelj David Hume. On kaže da su moralni pojmovi samo šala koja nema svoje značenje i da oni ne govore o nekoj realnosti. To učenje prihvatio je i njegov sljebenik Moore.

U sklopu druge teze postoje različita mišljenja:

1) Sve što čovjeku donosi užitak i zadovoljstvo dobro je, a suprotno je loše. Utemeljitelj ove hedonističke teorije je Sokratov učenik Aristipus koji kaže: "Užitak je eho prirode i dobro je sve ono što nam užitak donosi."

2) Epikur je kritizirao ovakvo mišljenje tako što mu je samo dodao pojam ljudskog uma.: "Dobro je sve što donosi trajniji užitak, ne nanosi bol i što odobrava um, a sve suprotno tome je loše." On užitke dijeli na tri vrste:

- a) prirodni nužni užici koji su bez izuzetka moralni (spavanje, jelo i sl.),
- b) prirodni nenužni puteni užici (odnosi muškarca i žene), za koje tvrdi da su moralni ako ih upražnjavamo s mjerom, a nemoralni su ako u njima pretjerujemo. Tako je apstinencija suprotna prirodi pa je nemoralna, a isto tako i pretjerivanje donosi poteškoće pa je nemoralno.
- c) ni prirodni ni nužni (slava, bogatstvo itd.), i oni su nemoralni.

3) John Stuart Mill i Jeremy Bentham također su prihvatili užitak kao mjerilo i epikurejstvu su dali društveni karakter: "Moralno djelo je ono kojim čovjek doprinosi zajednici (utilitarizam)."

4) Sljedeća skupina tvrdi da nije dovoljno da nešto donosi korist i užitak, nego je dodatni kriterij da ono treba biti proizvod emocija, te kažu da je djelo moralno jedino kada je proizvod emocija. Naprimjer, majka emotivno voli dijete pa je to moralno. Ova teorija prilično je prihvaćena u Evropi. Nju su zagovarali Schopenhauer i Auguste Comte, koji kažu: "Moralno je ono što je učinjeno i potaknuto emocijama (voluntarizam)."

5) Nietzsche tvrdi da je mjerilo svega moć, a vjera je proizvod mašte slabijca (suprotno marksizmu po kojem je vjera "opijum za narod").

6) Marxovo učenje o moralu kaže da ne možemo tako jednostavno reći šta je moralno, a šta ne. Moramo prvo govoriti o principima pa onda dati odgovor. Njegovo učenje o moralu je u skladu sa dijalektičkim materijalizmom. Pošto su po ovoj teoriji promjene stalne, to ne postoje ni stalni principi. Na pitanje je li istina dobra, on bi odgovorio: "Zависи od vremena i prostora." Dakle, moral je, po njemu, relativna stvar.

7) Kantovo učenje pobija sve dosad navedene stavove. Za njega, da bi nešto bilo moralno, treba ispuniti više uvjeta:

- a) treba izvirati iz volje izvršioca (sve što je nametnuto ne može se smatrati moralnim);
- b) treba za čovjeka značiti ispunjenje obaveza (ako misli da mu je to dužnost);
- c) treba biti u skladu sa razumom;
- d) ne treba biti proizvod strasti i ličnih osjećanja – emocija.

Kada bismo ga upitali: "Da li je ljubav majke prema djetetu moralna?", Kant bi morao reći da je nemoralna jer je proizvod emocija.

Kada šehid Mutahari govori o Kantovom moralu, on kaže: "Zamislamo da čovjek goni drugog čovjeka i hoće da ga ubije na bi gajri hak (neopravdano), a mi vidimo gdje se bjegunac sakrio. Ako bi nas ubica upitao: 'Gdje je?', kako bi, po Kantu, bilo moralno odgovoriti?" Kant ne daje odgovor na ovo pitanje. Stoga šehid Mutahari dalje kaže: "Ko god se udalji od objave Božije,

ma koliko inteligentan bio, njegovo učenje bit će puno kontradikcija i vrtit će se beskonačno u vrtlogu pitanja na koja neće moći naći odgovor.”

Šta Kur'an kaže o tim kriterijima

Šta Kur'an kaže o kriteriju na osnovu koga zaključujemo da li je neko djelo moralno ili nije? Po Kur'anu, nedvojbeno je da čovjekovo savršenstvo zavisi od blizine Božije. Put koji čovjeka vodi blizini Božijoj jeste put ibadeta.

U vezi s prvom tezom o ljudskom savršenstvu Kur'an kaže da cilj svih teškoća i napora koje čovjek pretrpi i izdrži u životu jeste njegovo približavanje svom Gospodaru. Znači, svi su ljudi svrstani u dvije skupine: jedni će zavrijediti milost, a drugi zaraditi kaznu.

U suri Al-Qamar kaže se: Mutekini (oni koji su svjesni Božije potpunosti) biti će naslonjeni na posteljama čije će postave od kadife biti, a plodovi u oba perivoja nadohvat ruke će stajati.

مُتَكِّئِينَ عَلَى فُرُشٍ بَطَائِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ وَجَنَى الْجَنَّتَيْنِ دَانٍ

Ovdje treba definirati Božiju blizinu. Racionalno gledano, pojam bliskosti posjeduje četiri manifestacije:

1) Prostorna blizina (gdje je mjerilo prostor ili njegova količina) – kada, naprimjer, dva predmeta upoređujemo u odnosu na treći pa kažemo da je prvi prostorno bliži trećem od drugog.

2) Vremenska blizina – kada, naprimjer, kažemo da je onaj ko je živio u 6. stoljeću vremenski bliži Poslaniku s.a.v.a. od nas.

3) Dogovorna ili nametnuta blizina (zavisi od dogovora ljudi), – primjera radi, ministar je bliži predsjedniku države od gradonačelnika.

4) Zbiljna ili suštinska blizina (hakiki) – blizina u kojoj onaj koji teži obistinjuje u sebi svojstva onoga čemu teži, tj. što više ima svojstava onoga kome teži, to će mu biti bliži. Naprimjer, student medicine bliži je ljekaru od prvačića.

Ovdje se može prigovoriti da se opet radi o vremenskoj udaljenosti jer je student proveo više vremena u školi od prvačića. Odgovor na ovo glasio bi da neko može ići 20 godina u školu, a da u sebi ne obistini svojstva lječnika i da mu se ne približi.

Ovo su četiri vrste blizine koje možemo pojmiti. O kojoj od ovih blizina govorimo kada mislimo

na Božiju blizinu? Jasno je da ovdje ne može biti riječ o prostornoj i vremenskoj blizini. Zašto? Zato jer o ovoj blizini možemo govoriti jedino kada su u pitanju dva bitka ograničena prostorom i vremenom, tj. omeđena tijelom, a pošto Bog nije tjelesno biće, ne može biti govora o ovim dvjema blizinama. On je izvan prostora i vremena jer ih je Sam stvorio i ne može biti ovisan o njima ni obuhvaćen njima, jer nikada činilac djela ne može biti potčinjen djelu koje stvara.

Ni treća vrsta blazine, dogovorna, ne može biti mjerilom jer to mjerilo donosi zajednica (koja se dogovara), a zajednica je, opet, dio Božije Kreacije, te samim tim ona ne može biti autor norme po kojoj se mjeri blizina Božija. Ljudska zajednica nije oduvijek niti zauvijek jer je bilo vrijeme kada čovjek nije postojao, a Kur'an kaže da će doći vrijeme nestanka ljudskog društva, u kome neće nestati sva egzistencija ni odnos bića sa Uzvišenim Bogom.

Ovim smo dokazali da Božija blizina ne može biti jedna od prvih četiriju blizina, pa nam ostaje samo peta. Na osnovu te definicije, trebali bismo tragati za načinima ozbiljenja Allahovih, dž.š., sifata u sebi jer je to način približenja Bogu. Analizirajući Kur'an i Hadis, trebali bismo pronaći puteve tog ozbiljenja. Sasvim je jasno da se izvršavanjem preporučenih djela i klonjenjem harama uspostavlja posebna veza između čovjeka i Boga.

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَمَن كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا

Reci: "Ja sam čovjek kao i vi, meni dolazi vahj da je vaš Bog jedan Bog. Ko bude žudio za susretom sa svojim Gospodarem, neka čini dobra djela i neka u sebi nema ni trunke širka."

U skladu s ovim ajetom je i hadis Poslanika s.a.v.a., u kome se kaže: "Priskrbite sebi Allahov ahlak", tj. obziljite u sebi Allahova svojstva: budite i vi milostivi kao što je On, praštajte i vi kao što On prašta.

U suri Al-Kahf kazuje se o Musau i Hidru:

فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِن لَّدُنَّا عِلْمًا قَالَ لَهُ مُوسَىٰ هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَىٰ أَن تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا قَالَ إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا

I nađoše jednog Našeg roba kome smo Mi milost Našu darovali i kome Mi iz blazine znanje dadosmo.

Iz ovoga zaključujemo da je za čovjeka koji živi u ovom materijalnom svijetu moguće da za učitelja ima samog Allaha, dž.š., Musa upita:

"Mogu li te pratiti da me podučiš nečem od onoga čime si ti ispravno podučen?" "Ti sigurno nećeš moći sa mnom izdržati", reče onaj, "a i kako bi izdržao ono o čemu ništa ne znaš." A, ako

bi Musa bio saburli i ako bi se okoristio ovim znanjem, te bi mu se perde skinule. Može se postaviti pitanje kakve ovo veze ima sa našom temom, jer se ovdje radi o odabranicima Allahovim i tiče se njih, a ne nas. Kur'an odgovara da ovo nije rezervirano samo za njih, odnosno za određenu skupinu ljudi. Sjetimo se kur'anskoga govora o miradžu:

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا

Hvaljen neka je Onaj koji je u jednom času noći preveo svog roba iz Hrama časnog u Hram daleki čiju smo okolinu blagoslovili, kako bismo mu jasne znakove Naše pokazali. Završetak ajeta ukazuje na smisao miradža: da bismo mu pokazali neke od naših dokaza.

Na drugome mjestu u Kur'anu kaže se da Poslanik jasno vidi:

مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى أَفَتُنْمَارُونَهُ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ

Srce nije poreklo ono što je vidio. I u sljedećem ajetu: Zar se vi svađate s njim oko onoga što je vidio?

Iz ovoga je jasno da je rezultat miradža motrenje Allahovih, dž.š., znakova, a u jednom hadisu Poslanik s.a.v.a. kaže:

“Namaz je miradž vjernika”, pa zašto se, onda, ovi ajeti ne bi odnosili i na nas i bili upućeni i nama.